

PAWEŁ AUGUSTYNOWICZ

Stabilność gospodarcza Rosji w najbliższej przyszłości

Russian economic stability in the nearest future

Abstract: Gospodarka Rosji często była poddawana wpływom zjawisk kryzysowych. Ostatni poważny kryzys gospodarczy z 1998 roku nie trwał długo, a po okresie stagnacji aż do chwili obecnej Rosja osiąga stabilny wzrost gospodarczy. Jednak źródła tego wzrostu są poza granicami kraju, a korzystna koniunktura cenowa na towary rosyjskiego eksportu w każdej chwili może się zmienić. Rosja nie jest gotowa do takiego biegu wydarzeń. Ponadto, najbardziej podatne na kryzys ogniwo systemu gospodarczego w Rosji – system bankowy – również ma problemy ze stabilnością. Jeśli rządowa polityka nie zmieni się, istnieje duże prawdopodobieństwo, że w latach 2006–2008 Rosję może ogarnąć kolejny kryzys systemowy.

Federacja Rosyjska jest jednym z najbardziej wpływowych państw na świecie, a jej system gospodarczy w ciągu ostatniego dziesięciolecia przeszedł długą i bolesną drogę przemian strukturalnych. Dogłębne reformowanie gospodarki było sprzężone z wieloma zjawiskami kryzysowymi. Ostatni kryzys systemowy dotknął Rosję w 1998 roku, praktycznie paraliżując jej życie gospodarcze. Słabym ogniwem okazał się system bankowy. Załamanie gospodarki nie było jednak długotrwałe, a jednym z jego pozytywnych skutków okazała się również eliminacja niektórych nieefektywnych podmiotów gospodarczych.

W chwili obecnej Rosja osiąga tempo rozwoju w granicach 6–7% rocznie, a korzystne warunki w otoczeniu zewnętrznym stwarzają dodatkowe szanse dla dalszego postępu. Jednak o wiele ważniejszym czynnikiem rozwoju nie jest jego tempo, a jego stabilność, czyli brak gwałtownych wahań. Powstaje więc pytanie, czy w perspektywie najbliższych kilku lat Rosja będzie w stanie kontynuować stabilny wzrost gospodarczy? Czy może nastąpić załamanie na wzór kryzysu

z 1998 roku? Odpowiedź na te pytania wymaga analizy trendów oraz zjawisk, które występują w gospodarce Rosji w chwili obecnej, oraz tych, które mogą z dużym prawdopodobieństwem wystąpić w przyszłości.

Biorąc pod uwagę to, że za najczęściej występujące źródło niestabilności uważa się system bankowy, w dalszej części artykułu będzie on poddany dokładniejszej analizie. Zazwyczaj sprowadza się ona do badania wskaźników rentowności, ryzyka kredytowego oraz konstrukcji innego rodzaju mierników ilościowych (np. modeli ekonometrycznych symulujących kryzysy). W opracowaniu tym wykorzystana będzie analiza jakościowa, czyli wskazanie pewnych tendencji, które mogą mieć negatywny bądź pozytywny wpływ na rozwój przyszłej sytuacji w sektorze bankowym Rosji.

Zamiarem Autora nie będzie jednak dokonanie analizy stabilności otoczenia makroekonomicznego oraz stabilności systemu bankowego w klasycznym wydaniu, lecz próba pokazania tych zjawisk, które mogą być przyczyną powstawania kryzysów w sektorze finansowym oraz w całej gospodarce.

SKUTKI KRYZYSU 1998 ROKU DLA BANKOWOŚCI W ROSJI¹ Consequences of crisis in 1998 for Russian banking system

Pozytywnym elementem, mającym wpływ na rozwój sytuacji gospodarczej w Rosji po kryzysie 1998 roku, był znaczny wzrost cen ropy naftowej i innych surowców rosyjskiego eksportu, wskutek czego już w 1999 roku Rosji udało się osiągnąć dodatni wzrost gospodarczy, co spowodowało, że kryzys 1998 roku był traktowany przez władze monetarne jako tymczasowy brak płynności, a nie jako poważny problem o charakterze systemowym. Dlatego też w Rosji nie dokonano gruntownej restrukturyzacji, nie był reformowany również system nadzoru bankowego, sytuacja w kraju poprawiła się samoistnie: tempo realnego wzrostu PKB w 1999 roku wyniosło 5,4%, w 2000 r. – 9%, a w następnych latach utrzymywało się na poziomie 6–7%. Tak szybkiej rekonwalescencji po kryzysie nie doświadczył żaden kraj. Nie oznacza to jednak, że system finansowy cudownie odzyskał efektywność. Problemy nadal pozostały, jednak korzystna sytuacja makroekonomiczna spowodowała, że system mógł funkcjonować dalej i rozwijać się bez konieczności dokonania w nim istotnych zmian.

Zazwyczaj po kryzysie przeprowadzane są zabiegi modernizujące. Warunkiem ich skutecznej realizacji jest:

1. Wdrożenie kompleksowego programu restrukturyzacji banków, co pozwoliłoby rozwiązać problem złych kredytów, polepszyć jakość nowych

---

¹ Ten fragment opracowania bazuje przede wszystkim na: A. Sztajchner, *Sowriemiennyje tendencyi razwitija rossijskogo bankowskogo siektora*, „Woprosy ekonomiki” 2005, nr 12, s. 18–19.

kredytów oraz modernizować system zarządzania ryzykiem wewnątrz struktur bankowych.

2. Restrukturyzację najlepiej przeprowadzać wykorzystując zasoby państwa, finansując ją przejrzyście ze środków budżetowych. Wykorzystanie środków Banku Centralnego jest mniej przejrzyste i może doprowadzić do wzrostu inflacji, a więc do większych kosztów restrukturyzacji
3. W celu minimalizacji strat i wydatków zabiegi te muszą być przeprowadzone jak najszybciej.

Trzeba podkreślić, że w Rosji żaden z tych warunków nie został spełniony, a więc przyczyny kryzysu 1998 roku nie były zlikwidowane. Nasuwa się więc wniosek, że sytuacja może się powtórzyć.

PRZESŁANKI MAKROEKONOMICZNE ORAZ GŁÓWNE TENDENCJE GOSPODARCZE WARUNKUJĄCE WYSTĄPIENIE KRYZYSU W PRZYSZŁOŚCI Macroeconomic suppositions and the most important economic trends that exert influence on the forthcoming of crisis in future

Sytuacja makroekonomiczna w Rosji miała bardzo ważne znaczenie dla rozwoju kryzysu w 1998 roku. W tej części opracowania zostaną przeanalizowane główne tendencje makroekonomiczne, które będą miały istotny wpływ na rozwój sytuacji gospodarczej w Rosji w perspektywie najbliższych 2–3 lat.

Warunki gospodarcze oraz makroekonomiczne w Rosji w ostatnich latach są dość korzystne: 1 stycznia 2004 roku PKB w Rosji wynosił 13 305 mld rubli², zaś 1 stycznia 2005 roku – 16 778,8 mld rubli.³ Ceny ropy naftowej przekroczyły o kilkanaście procent nawet najbardziej optymistyczne prognozy instytucji rządowych, rezerwy walutowe na początku 2006 roku wyniosły 185,2 mld USD (w ciągu 3 ostatnich miesięcy 2005 roku wielkość rezerw walutowych wzrosła o 13,5%).⁴ Rosja utworzyła również Fundusz Stabilizacyjny, do którego trafia część dochodów ze sprzedaży surowców energetycznych. 1 stycznia 2006 roku suma środków tego funduszu wynosiła 1237 mld rubli (dla porównania: na początku 2005 roku – 522,3 mld rubli).⁵ Szybki wzrost gospodarczy, ciągle zwiększające się dochody ludności oraz stabilizująca się sytuacja w przemyśle i usługach pozwalają stwierdzić, że w chwili obecnej gospodarka ma sprzyjające makroekonomiczne przesłanki dla rozwoju.

Warto jednak przeanalizować możliwy rozwój sytuacji gospodarczej w przyszłości. Większość ekspertów jest zdania, że w następnych latach Rosję czeka

² „Obzor bankowskogo sektora Rossijskoj Fiedieracyi” 2004, nr 16, tabl. 1.

³ „Obzor bankowskogo sektora Rossijskoj Fiedieracyi” 2005, nr 28, tabl. 1.

⁴ *Za niedielu zolotowalutnyje riezierwy RF uwieliczilis na \$600 mln.*, „Diengi”, 26.01.2006, <http://www.dengi-info.com/news/?nid=17603>.

⁵ Oficjalne dane agencji informacyjnej przemysłu paliwowo-energetycznego RIA TEK.

wiele problemów o charakterze makroekonomicznym, które mogą istotnie zahamować rozwój gospodarki tego kraju.

Negatywne zjawiska, które mogą wystąpić w Rosji w najbliższych latach (2006–2012), będą wynikały z⁶:

- wyczerpania się istniejących obecnie źródeł wzrostu, w tym możliwości przyrostu eksportu surowcowego z tempem ok. 10% rocznie;
- zachowania negatywnych tendencji demograficznych – co 5 lat liczba ludności zdolnej do pracy będzie malała o ok. 8–10%;
- postępowania negatywnych procesów w sferze infrastruktury komunalnej, w służbie zdrowia oraz edukacji – te sfery wciąż są nierentowne w sensie gospodarczym oraz nadal pomijane przez politykę rządową;
- konieczności modernizacji bazy technologicznej w gałęziach mających duże znaczenie dla infrastruktury (energetyka, transport), a także w rolnictwie,
- utraty przewagi konkurencyjnej w niektórych gałęziach wykorzystujących nowoczesne technologie (np. w lotnictwie) z powodu starzenia się środków produkcji;
- wyczerpania niektórych rentownych złóż zasobów naturalnych.

Zdaniem ekspertów, przygotowujących prognozę długoterminową rozwoju Federacji Rosyjskiej, pierwszy etap zagrożenia kryzysowego przypada na lata 2007–2008.⁷ Niebezpieczeństwo będzie przede wszystkim łączyło się z negatywnym oddziaływaniem na gospodarkę czynników społeczno-politycznych oraz czynników związanych z konkurencyjnością rosyjskiego biznesu na arenie międzynarodowej w świetle umacniania się rubla.⁸

Jednym z najbardziej znaczących czynników wpływających na rozwój sytuacji gospodarczej w Rosji w latach 2006–2008 będzie sytuacja na rynku surowców naturalnych, szczególnie sytuacja w sektorze wydobywania ropy naftowej. Zgodnie z prognozami Ministerstwa Rozwoju Gospodarczego Rosji, przyrost wielkości eksportu ropy naftowej w latach 2006–2008 wyniesie od 4 do 13 mln ton rocznie (dla porównania: w latach 2003 i 2004 odpowiednio 34,0 oraz 33,8 mln ton). Prawie dwukrotnie ma też zmniejszyć się przyrost eksportu gazu ziemnego⁹. Sytuacja w tym sektorze zależeć będzie również od zmian cen na surowce eksportowe.

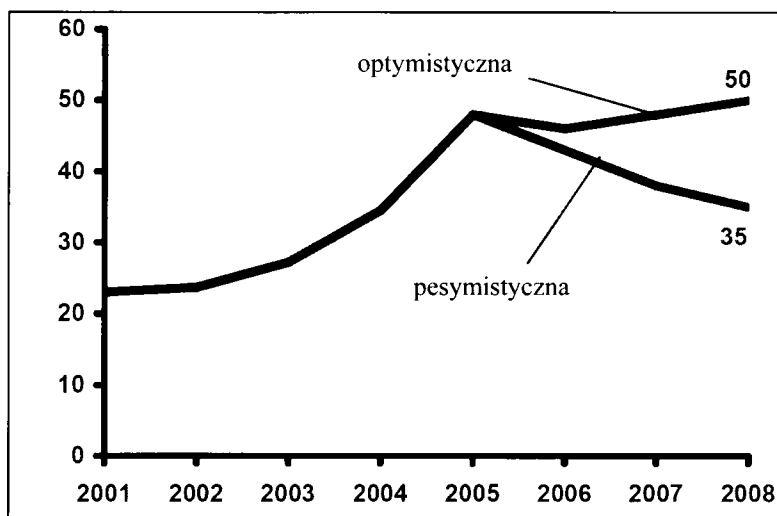
---

⁶ A. R. Bielousow, *Dołgosrocznyje triendy rossijskoj ekonomiki. Scenarii ekonomičeskogo raazwitiija Rossii do 2020 goda*, Centr Makroekonomiczeskogo analiza i kratkosrocznogo prognozirowanija, Moskwa 2005, s. 4–5.

⁷ W analizie zjawisk kryzysowych autor zdecydował się pomijać czynniki nieekonomiczne, chyba że mają bezpośrednie przełożenie na sytuację gospodarczą w kraju.

⁸ Por. A. R. Bielousow, *Dołgosrocznyje triendy...*, s. 101–103.

⁹ http://www.economy.gov.ru/wps/portal/!ut/p/.cmd/cs/ce/7_0_A/s/7_0_GL/_th/J_0_CH/_s.7_0_A/7_0_9P/_me/7_0_35-7_0_A/_s.7_0_A/7_0_GL.

Rys. 1. Prognoza cen ropy naftowej typu *Urals*, USD za baryłkę – Prices of *Urals* oil – forecast, USD per Barrel

Źródło: A. R. Bielousow, *Długosrocznyje trendy rossijskiej ekonomiki. Scenarii ekonomicznego raazwitija Rossji do 2020 goda*, Centr Makroekonomicznego analiza i kratkosrocznego prognozirowanija, Moskwa 2005, s. 115.

Na przedstawionym rysunku da się zauważyć, że prognoza optymistyczna zakłada utrzymanie się ceny tego surowca na mniej więcej niezmiennym poziomie. Jednak w przypadku wystąpienia tendencji negatywnej (a ten wariant jest bardziej prawdopodobny) gospodarka rosyjska będzie pozbawiona jednego z najbardziej znaczących czynników wzrostu gospodarczego.

Kolejnym czynnikiem prowadzącym do powstaniu kryzysu może być inflacja. Wskaźnik ten wciąż jest w Rosji wysoki, chociaż w ostatnich latach obniżenie poziomu inflacji jest głównym celem polityki władz monetarnych. W roku 2005 inflacja mierzona indeksem cen konsumpcyjnych wynosiła 11%. Dla lat 2006–2008 prognozuje się tylko niewielki spadek inflacji: do poziomu 7–9% w roku 2006, 6–7,5% w roku 2007 oraz 4–5,5% w roku 2008¹⁰, chociaż inne (niepaństwowe) ekspertyzy mówią o wyższym poziomie cen konsumpcyjnych o około 1 punkt procentowy. Oczekuje się również zmian proporcji cenowych w kierunku zwiększenia cen w sektorach z dużym efektem monopolizacji. Dotyczy to głównie sektorów infrastrukturalnych oraz komunalnych. Znaczenie czynnika monetarnego będzie małe i wciąż spadające z uwagi na pogorszenie się

¹⁰ *Utocznionnyj prognoz socyjalno-ekonomicznego razwitija Rossijskiej Fiedieracyi na 2006 god i osnownyje parametry prognoza do 2008 goda*, Ministerstwo Ekonomicznego Razwitija Rossijskiej Fiedieracyi, Moskwa, diekabr 2005 god, s. 14.

bilansu handlowego oraz spowolnienia szybkości obiegu pieniądza w gospodarce na skutek umocnienia się rubla.

Niepokojące tendencje będzie wykazywał bilans handlowy kraju. Nawet w sytuacji gdy ceny ropy naftowej pozostaną na względnie wysokim poziomie, saldo bilansu handlowego istotnie zmniejszy się z powodu wzrostu importu. Import zaś będzie rósł ze względu na znaczne umocnienie się rubla oraz wzrost popytu w kraju wskutek wzrostu dochodów ludności. Jest to dość prawdopodobny scenariusz, ponieważ towary w Rosji – szczególnie konsumpcyjne – są złej jakości, natomiast są relatywnie tanie. Zwiększenie realnych dochodów ludności doprowadzi do ewolucji struktury konsumpcji w kierunku nabycia towarów zagranicznych, które są lepszej jakości. Produkty importowane w perspektywie kolejnych kilku lat będą również stosunkowo tańsze z powodu wzrostu kursu waluty rosyjskiej. Bilans handlowy może więc znacznie stracić na dynamice. Przepływ walut będzie istotnie ograniczony.

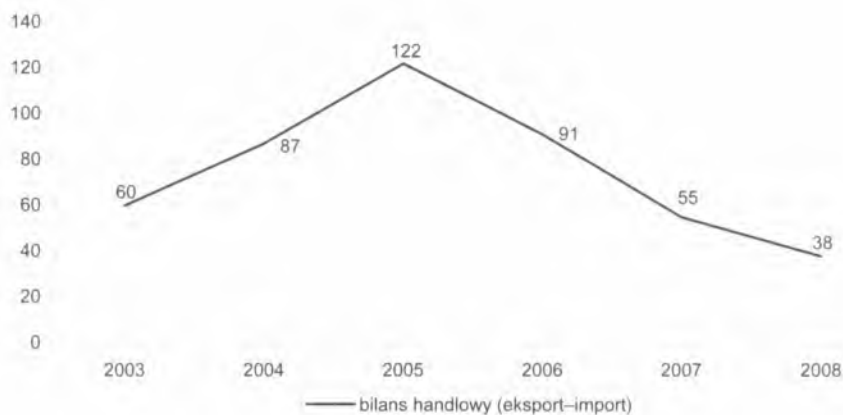
Należy też wspomnieć o utworzonym w II połowie 2004 roku Funduszu Stabilizacyjnym Federacji Rosyjskiej.¹¹ Wszystkie nadwyżki, wynikające ze wzrostu ceny ropy naftowej na rynkach światowych powyżej 20 USD za baryłkę (kontrolowana cena rządowa sprzedaży ropy naftowej na potrzeby wewnętrzne), trafiają do tego Funduszu, tak jak i niezaplanowane nadwyżki budżetowe. Brakuje natomiast koncepcji, jak wykorzystać środki tego Funduszu – obecnie Rosja spłaca z niego jedynie zadłużenie zagraniczne.¹² W rzeczywistości jednak oprócz funkcji nagromadzenia zasobów, Fundusz Stabilizacyjny jest instrumentem, który w dużym stopniu sterylizuje emisję pieniądza w kraju. Ponadto, ustawa powołująca Fundusz określa nieprzekraczalne minimum jego środków – 500 mld rubli, natomiast w 2008 roku planuje się zwiększyć tę kwotę do poziomu 3,1–4,5% PKB. Oznacza to, że w sytuacji spadku ceny ropy naftowej do poziomu 15 USD za baryłkę, państwo będzie mogło z tego Funduszu pokrywać wszystkie wydatki budżetowe w ciągu 2–3 lat.¹³ Jednak takie zasady funkcjonowania danej instytucji mogą doprowadzić do zmniejszenia dynamiki wzrostu lub nawet do spadku rezerw walutowych kraju, a co za tym idzie – do odpowiedniego zmniejszenia emisji waluty krajowej w związku ze skupem waluty obcej przez Bank Rosji¹⁴. Prognozowana wielkość salda bilansu handlowego Rosji w najbliższej przyszłości przedstawiona jest na rysunku 2.

¹¹ *Budżetnyj Kodeks Rossijskoj Fiederacyi*, art. 13, ust. 1.

¹² S. Kimelman, S. Andriuszyn, *Stabilizacyjnyj Fond i ekonomiczeskij rost*, Woprosy Ekonomiki 2005, nr 11, s. 73.

¹³ A. Sawatiugin, *Stabilizacyjnyj fond: formirowanije i ispolzowanije*, „Finansy” 2004, nr 12, s. 5.

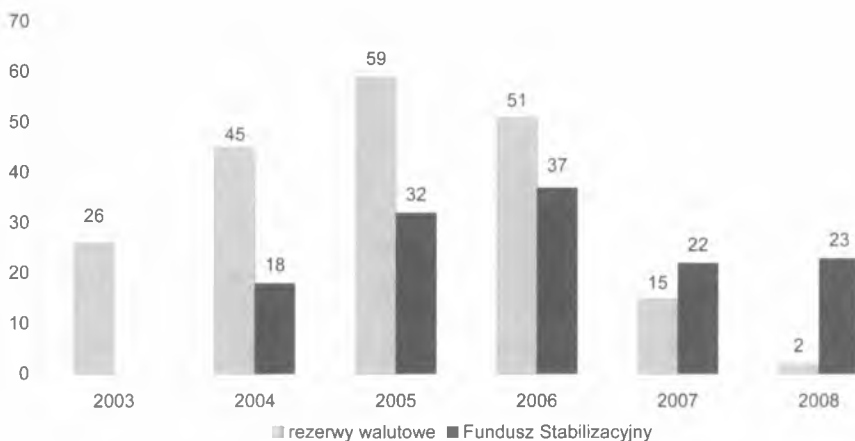
¹⁴ A. R. Bielousow, *Siuzety ekonomiczeskogo rosta w 2005 godu*, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomiczeskogo analiza i kratkosrocznego planirowanija, Moskwa 2005, s. 35.

Rys. 2. Saldo bilansu handlowego w Rosji, mld USD – Trade balance in Russia, bln USD

Źródło: A. R. Bełousow, *Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu*, materiały konferencji pt. Strategie Rozwoju, 12 grudnia 2005 roku, Centr Makroekonomicznego analiza i kratkosrocznego planirowanija, Moskwa 2005, s. 36.

Natomiast sterylizacja emisji rubla w Funduszu Stabilizacyjnym, której wielkość jest związana tylko z ceną ropy naftowej oraz wolumenem eksportu tego surowca, pozostanie bez zmian. Zjawisko to obrazuje rysunek 3.

Rys. 3. Przyrost rezerw walutowych oraz środków w Funduszu Stabilizacyjnym, mld USD – Increase of monetary reserves and resources of Stabilization Fund, bln USD

Źródło: A. R. Bełousow, *Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu*, s. 36.

Popyt na pieniądź będzie wciąż rosnać. Dysproporcje pomiędzy podażą a popytem pieniądza są kolejnym czynnikiem, który może doprowadzić do powstania kryzysu w sektorze bankowym. Wpływ tego czynnika na stabilność finansową będzie omówiony w dalszej części opracowania.

STAN OBECNY ORAZ PRZYSZŁE TENDENCJE ROZWOJU SYSTEMU BANKOWEGO ROSJI

Present condition and future trends in the development of the Russian banking system

System bankowy Rosji kilka lat po kryzysie 1998 roku istotnie się zmienił. Aktywa sektora bankowego na początku 2005 roku były prawie siedmiokrotnie większe niż pod koniec 1998 roku. W tymże okresie kapitał sektora bankowego w Rosji wzrósł ponad dwunastokrotnie, wielkość akcji kredytowej – dziesięciokrotnie, prawie dziesięciokrotnie zwiększyła się suma przyjętych depozytów od osób fizycznych.¹⁵ Te fakty wskazują na to, że sektor bankowy, który rozwija się w takim tempie, nie powinien mieć poważnych problemów ze stabilnością. Jednakże analizując pewne tendencje zaistniałe ostatnio oraz oceniając wpływ otoczenia makroekonomicznego na sektor bankowy Rosji w przyszłości, wnioskować można, że pojawią się pewne zjawiska negatywne.

Należy podkreślić, iż mimo bardzo aktywnego wzrostu sektora bankowego Rosji, wciąż pozostaje on relatywnie słaby w porównaniu do systemów bankowych w krajach rozwiniętych. Jednym z przykładów może być różnica w wielkości aktywów. Obecnie aktywa netto całego systemu bankowego Rosji wynoszą prawie 300 mld USD, czyli kilka razy mniej niż aktywa banku Deutsche Bank, Mitsubishi lub innych większych banków zagranicznych.¹⁶

Stosunek aktywów sektora bankowego do PKB w Rosji jest na poziomie 42,6% (2005 r.)¹⁷, a w większości krajów rozwiniętych (Francja, Wielka Brytania itp.) stosunek ten wynosi 240–340%, w krajach strefy euro w 2003 r. – 260%, w USA wskaźnik ten dla banków równa się 70%, a dla całego systemu finansowego – 350% (2003 r.).¹⁸ Dane te wskazują, że system bankowy Rosji nie jest jeszcze w stanie konkurować z krajami rozwiniętymi. Dlatego też obecnie władze rosyjskie chronią system bankowy przed ekspansją banków zagranicznych, ograniczając konkurencję na rynku wewnętrznym. Stanowisko to ko-

---

¹⁵ Obliczenia własne na podstawie: „Obzor bankowskiego siektora Rossijskoj Fiedieracyi” nr 36, Janwar 2006 goda, Centralnyj bank Rossijskoj Fiedieracyi, Diepartamient Bankowskiego Regulirowanija i Nadzora, Moskwa 2006, s. 2.

¹⁶ Por. M. Jerszow, *Ekonomiczeskij suwierienitiet Rossii w globalnoj ekonomikie*, Ekonomika, Moskwa 2005, s. 114–133.

¹⁷ „Obzor bankowskiego siektora Rossijskoj Fiedieracyi”, s. 2.

¹⁸ M. Jerszow, W. Zubow, *Wozmożnosti i riski finansowej intiegracyi*, „Woprosy ekonomiki” 2005, nr 12, s. 6–7.

lejny raz potwierdził prezydent Rosji W. Putin pod koniec stycznia 2005 roku.¹⁹ Na dłuższą metę polityka taka jednak nie może przynieść pożądanych rezultatów, gdyż w najbliższej przyszłości Rosja będzie zmuszona otworzyć swój sektor finansowy na kapitał z zagranicy – jest to jeden z wymogów umowy akcesyjnej z WTO. Przyjęcie Rosji do tej organizacji międzynarodowej może się odbyć już pod koniec 2006 roku²⁰, a gwałtowne otwarcie rynku na kapitał zagraniczny może doprowadzić do stresu systemu finansowego. A więc pomimo szybkiego rozwoju, system bankowy Rosji jest wciąż jeszcze słaby.

O tym, że banki rosyjskie już w chwili obecnej nie wytrzymują konkurencji ze strony banków z udziałem kapitału zagranicznego mówił Prezydent Asocjacji „Rosja” A. Muryczew. Obecnie w Rosji działa zaledwie 49 banków z większościowym udziałem kapitału zagranicznego (niecałe 4% od ogólnej liczby banków), jednak już teraz stwarzają one coraz większą konkurencję dla banków z kapitałem rosyjskim. Jednym z problemów rosyjskiego sektora bankowego jest brak długoterminowych pasywów. Banki zagraniczne nie mają takich problemów, ponieważ mogą korzystać z tanich długoterminowych zasobów zagranicznych. Dłuższe terminy wymagalności pasywów zwiększają stabilność tych banków w stosunku do rosyjskiej konkurencji. Ponadto wiele banków z większościowym udziałem kapitału zagranicznego w Rosji (np. Raiffeisen Bank) ma gwarancje swoich jednostek macierzystych. Powolne przenikanie kapitału zagranicznego do rosyjskiego sektora bankowego jest jednak tendencją pozytywną, ponieważ podnosi standardy w całym sektorze bankowym, a także przez dywersyfikację oraz gwarancje banków macierzystych przyczynia się do wzrostu ogólnej stabilności, a także w sposób pośredni wprowadza na rynek rosyjski nowe rozwiązania technologiczne i organizacyjne.

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY ROZWOJU ROSYJSKIEGO SYSTEMU BANKOWEGO

Modern problems in development of the Russian banking system

Kryzys systemu bankowego jest najczęstszą przyczyną załamania się koniunktury w skali całej gospodarki. Problem jednoznacznej oceny stabilności systemów finansowych nie jest jeszcze do końca rozwiązany. Wielu autorów z niewielką skutecznością próbuje stworzyć miarodajne metody pomiaru stopnia stabilności oraz odporności systemu bankowego na zjawiska kryzysowe. Jednak ze względu na brak odpowiednich danych oraz cechy szczególne rosyjskiego

---

¹⁹ *Putin potwierdził pozycję zaprzeta na odkrytje filialow innobankow w Rossii*, Banki.ru, 31.01.2006, <http://banki.ru/news/topnews/?ID=124051>.

²⁰ http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/russian/business/newsid_4288000/4288937.stm.

systemu bankowego, metody te nie mogą być skutecznie zastosowane. W dalszej części artykułu zostaną przedstawione najważniejsze negatywne tendencje, które mogą mieć wpływ na stabilność finansową w kolejnych 2–3 latach.

ZŁA JAKOŚĆ PORTFELI KREDYTOWYCH Bad quality of the credit portfolios

Pogorszenie się jakości portfeli kredytowych w bankach rosyjskich może być bezpośrednią przyczyną wystąpienia kryzysu w przyszłości. Wyniki 2005 roku pokazują, że wzrósł udział złych kredytów w kredytach konsumpcyjnych do 13%.²¹ Specjaliści z agencji ratingowej Fitch oceniają, że obecnie rosyjski system bankowy ma najwyższe wskaźniki ryzyka systemowego spośród wszystkich krajów WNP. Gorzej jest tylko w Azerbejdżanie. Tak niska ocena jest skutkiem bumu kredytowego, który ogarnął Rosję w latach 2004–2005. Tylko w 2004 roku suma kredytów dla sektora realnego wzrosła o 47%. Zdaniem ekspertów tak szybki wzrost sumy kredytów doprowadzi w przyszłości do pogorszenia się jakości portfela kredytowego w bankach.²² Poza tym realna sytuacja znacznie odbiega od statystyki oficjalnej, ponieważ sprawozdawczość finansowa banków rosyjskich wciąż jeszcze zawiera dużą liczbę przekłamań, a zarządzanie w bankach jest nieprzejrzyste. Kwestia nieprzejrzystości dotyczy też kredytobiorców, którzy robią wszystko, by zakwalifikować się do niższej grupy ryzyka. Na dodatek, negatywny wpływ na jakość portfeli kredytowych banku ma wskaźnik koncentracji kredytów. Jego duże znaczenie wynika ze specyfiki gospodarki rosyjskiej, gdzie na 12 grup kapitałowych przypada ok. 60% PKB.²³

NIERÓWNE WARUNKI KONKURENCJI Unequal conditions for business competition

· W rosyjskim systemie bankowym obecne są pozostałości z epoki centralnego planowania. Jedną z najbardziej rażących dysproporcji jest wyraźna dominacja kilku największych instytucji. Na pierwsze 5 banków pod względem sumy aktywów przypada 66% ogółu depozytów, z czego pozycję lidera ma Sberbank oraz Wnesztorbank – banki państwowe. Oprócz tych dwóch banków, żadna z instytucji finansowych na rynku rosyjskim nie ma udziału w ogólnej wielkości

---

²¹ *Banki żywot do trzeciego prorocestwa*, „Niezawisimaja gazeta”, 09.02.2006, <http://banki.ru/news/bankpress/?ID=127717>.

²² *Bank Systemic Risk Report: February 2006*, Fitch Ratings, 2006, p. 7.

²³ A. de Villepoix, *Kommentarii po tiekuszim problemam rossijskogo bankowskogo siektora*, Centralnyj bank Rossijskoj Fiedieracyi, http://www.cbr.ru/today/publications_reports/print.asp?file=VILLEPOIX.htm.

kreduytów i depozytów na poziomie powyżej 5%. Poza tym nierówność szans konkurencyjnych pomiędzy bankami prywatnymi a państwowymi polega nie tylko na tym, że te ostatnie korzystają ze swojej pozycji monopolistycznej. Banki te często wykorzystują pomoc państwa, która wyraża się w zwiększeniu ich kapitalizacji oraz stosowaniu wobec nich innych preferencji. Tak podczas lokalnego kryzysu bankowego, który miał miejsce w Rosji w lecie 2004 roku, wspomniany już Wnesztorgbank przejął 86% akcji GUTA-Banku. Dokonanie przejęcia było możliwe dzięki otrzymaniu przez Wnesztorgbank depozytu długoterminowego od Banku Rosji na sumę 700 mln USD.²⁴ Stosowanie takich praktyk godzi w podstawowe zasady wolnej konkurencji, przez co pogłębia dysproporcje w rosyjskim systemie bankowym.

KRYZYS ZAUFANIA The crisis of confidence

Spółeczeństwo rosyjskie nie darzy zaufaniem większości instytucji państwowych w kraju, w tym: organów bezpieczeństwa, sądownictwa oraz struktur rynkowych, w których dużą rolę odgrywa państwo. Właśnie do takich struktur należy bankowość. Większość pamięta jeszcze czasy komunistyczne, kiedy właśnie system bankowy był najczęściej wykorzystywany do różnego rodzaju manipulacji (niesprawiedliwa dewaluacja, strata oszczędności wskutek wysokiej inflacji, itp.). W pamięci utkwił też kryzys z 1998 roku, w wyniku którego aż 25% zamężnych gospodarstw domowych znalazło się w strefie ubóstwa, a wydatki przeciętnego gospodarstwa domowego spadły o 20%.²⁵ Trudno więc się dziwić temu, że obywatele Rosji nie mają zaufania do systemu finansowego. Według szacunków w 2003 roku Rosjanie przechowywali w gotówce od 40 do 80 mld USD oszczędności, natomiast w tym samym okresie suma depozytów od osób prywatnych w bankach w tymże okresie wynosiła tylko 50 mld USD.²⁶

Negatywnie na zaufanie do sektora bankowego wpłynął również lokalny kryzys bankowy w 2004 roku. Według badań ankietowych przeprowadzonych niecały miesiąc po kryzysie (sierpień 2004 r.) 98% Rosjan nie miało zaufania do banków i nie wyrażało chęci powierzenia im swoich oszczędności. Według szacunków w tamtym okresie banki utraciły od 10 do 25% swoich klientów, czyli

---

²⁴ A. de Villepoix, *Kommentarii po tiekuszim problemam rossijskogo bankowskogo siektora*, Centralnyj bank Rossijskoj Fiedieracyi, http://www.cbr.ru/today/publications_reports/print.asp?file=VILLEPOIX.htm.

²⁵ P. Honohan, *Banking Sector Crises and Inequality*, World Bank Policy Research Working Paper 3659 WPS3659, July 2005, s. 20; http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/07/06/000016406_20050706095327/Rendered/PDF/wps3659.pdf.

²⁶ A. Sztajchner, *op. cit.*, s. 26.

około 80 mld rubli. Straty z powodu niechęci ludności do otwierania nowych rachunków bankowych szacuje się na około 30 mld rubli.²⁷

Jednak kryzys płynności w 2004 roku był krótkotrwały i nie przekształcił się w kryzys systemowy, a suma depozytów w bankach wciąż rośnie. Nie zmienia to jednak faktu, że jedyną przesłanką tego jest chęć ludności do zarabiania na swoich oszczędnościach oraz uchronienia kapitału przed wysoką inflacją (około 11% w latach 2004–2005). Dane innej ankiety przeprowadzonej w sierpniu 2005 roku pokazują, że ponad połowa społeczeństwa (52%) spodziewa się kolejnego kryzysu na wzór tego z 1998 roku. W latach 2002 i 2003 kryzysu spodziewało się odpowiednio 44 i 46% respondentów.²⁸ Nie pomogło nawet przyjęcie w grudniu 2003 roku ustawy o ubezpieczeniu depozytów.

Brak zaufania ludności Rosji do systemu bankowego nie jest problemem samym w sobie. Jednak ograniczone zaufanie do systemu finansowego może być przyczyną pojawienia się paniki i, w przypadku wystąpienia nawet niegroźnych lokalnych zjawisk kryzysowych, doprowadzić do rozległego kryzysu systemowego.

SPADEK PŁYNNOŚCI SYSTEMU BANKOWEGO Decrease in liquidity of banking system

Płynność poszczególnych banków ma ogromne znaczenie dla stabilności całego systemu finansowego. Po wyjściu z kryzysu 1998 roku banki rosyjskie nie miały problemów z płynnością aż do czerwca 2004 roku, kiedy rosyjski system bankowy został znów dotknięty krótkoterminowym kryzysem płynności. Na szczęście równowaga została przywrócona w szybkim czasie. Jednak sam fakt pojawienia się tego zjawiska może niepokoić.

Jednym z mierników płynności w sektorze są stopy procentowe rynku międzybankowego. W połowie 2004 roku (w momencie rozpoczęcia kryzysu) wzrosły one gwałtownie z 3–4 do 10%. Sytuacja taka nie miała miejsca już od ponad 5 lat. Ponadto w czerwcu 2005 roku poziom stóp procentowych rynku międzybankowego znów wzrósł do 10%, czyli do poziomu, w którym w 2004 roku pojawiły się pierwsze problemy.²⁹ W tym przypadku jednak kryzys udało się zażegnać.

Główną przyczyną pojawienia się deficytu płynności jest polityka banku centralnego, który przez zmniejszenie podaży pieniądza próbuje powstrzymać

---

²⁷ *Główny itog krizisa: 98% rossijan nie wieriat bankam*, news.ru, 31.08.2004, <http://www.newsru.com/finance/31aug2004/krizis.html>.

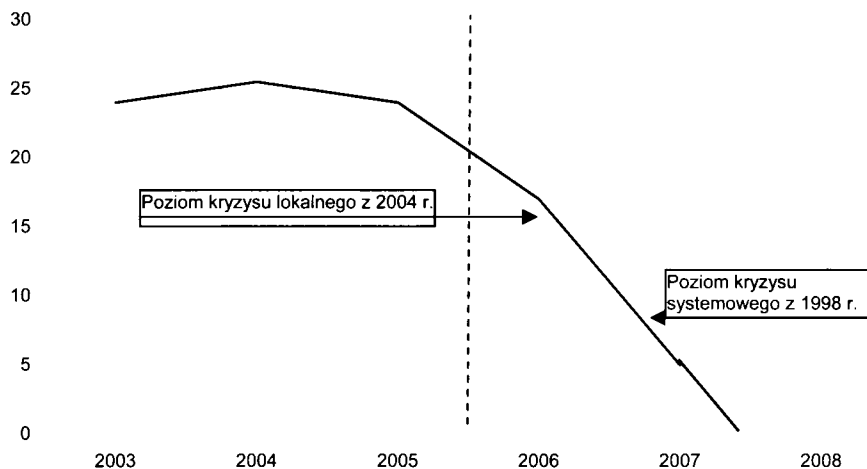
²⁸ *Pieried wyborami – 2008 Rossii grozit bankowskij krizis, utwierdzajut eksperty*, news.ru, 19.12.2005, <http://www.newsru.com/finance/19dec2005/banks.html>.

²⁹ *Rossijskim bankam opiat' nie chwatajet rublej*, news.ru, 30.06.2005, <http://www.newsru.com/finance/30jun2005/banks.html>.

inflację. Banki natomiast starają się wykorzystać ten moment w celach spekulacyjnych. Ilość dostępnych rubli spada drastycznie, co prowadzi do pojawienia się problemów z płynnością u niektórych (najbardziej agresywnych) uczestników rynku.

Zgodnie z prognozą ekspertów spadek podaży pieniądza w latach 2006–2008 jest bardzo prawdopodobny. Jego przyczyny (spadek przyrostu rezerw walutowych spowodowany zmniejszeniem się salda bilansu handlowego) zostały dokładniej omówione w pierwszej części artykułu. Należy przeanalizować możliwe skutki tego zjawiska dla systemu bankowego Rosji.

Spadek podaży pieniądza w znacznej mierze zależy będzie od kształtowania się salda bilansu obrotów bieżących, a ono od cen surowców będących podstawą rosyjskiego eksportu oraz od tempa wzrostu importu. Popyt na pieniądza najprawdopodobniej będzie dalej rosł w dotychczasowym tempie. Pozytywnie na to zjawisko będzie wpływać dodatni wzrost gospodarczy oraz wzrost dochodów ludności. Dysproporcja pomiędzy popytem a podażą pieniądza doprowadzi do wzrostu zobowiązań banków wobec swoich klientów oraz spadku dynamiki płynnych aktywów bankowych, czyli spowoduje obniżenie wskaźnika płynności sektora bankowego. Prognozowana wielkość tego wskaźnika jest przedstawiona na rysunku 4.

Rys. 4. Płynność sektora bankowego, w %³⁰ – The liquidity of the banking system, in %

Źródło: A. R. Bielousow, *Siuzety ekonomicznego rosta w 2005 godu*, s. 39.

³⁰ Stosunek płynnych aktywów banków w walucie krajowej do zobowiązań wobec klientów.

Z rysunku wynika, iż problemy z płynnością w niektórych rosyjskich bankach mogą pojawić się już pod koniec 2006 roku. Ponadto przeanalizowane wydarzenia z 2004 roku oraz z połowy 2005 wskazują na zwiększoną wrażliwość rosyjskiego sektora bankowego na zmiany podaży pieniądza. Można więc stwierdzić, że opisane zjawisko może być kolejną przesłanką do wystąpienia kryzysu bankowego w przyszłości.

PODSUMOWANIE

Conclusions

Dokonana analiza zarówno niektórych tendencji makroekonomicznych, jak i tendencji rozwoju systemu bankowego Rosji pozwala stwierdzić, że w najbliższych latach Federacja Rosyjska może mieć problemy z osiągnięciem stabilnego wzrostu gospodarczego. Najważniejszym z nich może być niestabilność cen ropy naftowej i innych surowców importowych. Ponadto w latach 2006–2008 Rosja wkroczy w okres wyczerpania ekstensywnych czynników rozwoju gospodarczego: odziedziczonej po ZSRR (a już upadającej) infrastruktury komunalnej i technologicznej oraz niektórych zasobów naturalnych.

W sektorze bankowym przesłankami, które będą zwiększały prawdopodobieństwo wystąpienia poważnego kryzysu, są: pogorszenie się jakości portfeli kredytowych oraz destabilizujące działanie banków będących własnością państwa.

Ponadto nierozmyślna polityka rządowa dotycząca kursu walutowego, rezerw walutowych oraz inflacji, w połączeniu ze spadkiem salda obrotów bieżących, może doprowadzić do pojawienia się gwałtownego deficytu płynności w sektorze bankowym, co z dużym prawdopodobieństwem doprowadzi do kryzysu. Brak zaufania do systemu bankowego może spotęgować koszty oraz rozszerzyć negatywne skutki kryzysu, doprowadzając do załamania się koniunktury w sferze realnej.

SUMMARY

Russian economy was often under the influence of crises. The last one in 1998 has not been time-consuming, and after the phase of stagnation Russia is taking benefits of stabile growth till now. However, the sources of this growth are off the country and the prices of Russian export goods could change at any moment. Russia is not prepared for this changes. Moreover, the most fragile part of Russian economy – the banking system – has some problems with stability. If Russian officials do not change their policy, it is possible that in 2006–2008 this country will face another systemic crisis.